

HORATIUS ARSAI

***New Approaches to Horace's Ars poetica.* Edited by Attila Ferenczi and Philip Hardie. *Materiali e discussioni per l'analisi dei testi classici* 72. Fabrizio Serra editore, Pisa–Roma 2014. 264 o.**

***Horatius Ars poeticája. A Helikon Irodalomtudományi Szemle különszáma (2015/3).* [Vendégszerkesztő: Ferenczi Attila.] 295–420. o.**

A *Materiali e discussioni* című, évente kétszer megjelenő folyóirat ma a nemzetközi klasszika-filológia egyik legjelentősebb orgánuma. A főszerkesztő, Gian Biagio Conte, és a szerkesztőbizottság betűrendjében élen álló Alessandro Barchiesi nevébe ütközve az ember rögtön tudja, mit lát: a csúcspot. Olasz egyetemekéi mellett a Princeton, a Harvard és Tübingen jeleseit, három név mellett pedig Cambridge nevét olvassa. A Trinity College-ből két tudóst is talál, Philip Hardie-t és Richard Huntert. Mindketten szerzők a folyóirat 72. számában, melyet az előbbivel együtt az a Ferenczi Attila kollégánk szerkesztett, aki a bevezetőt is írta. A tanulmányok szerzői: hét nagyhírű külföldi és öt magyar, közülük ketten a lapszám megjelenésekor harmincas éveik közepén járó fiatalok, hárman pedig érett középkorú klasszika-filológusok.

A nevük folttalanságára kényesen vigyázó nemzetközi nagyságok jelenléte világosan mutatja, hogy nemzetközi mércével mérhető kötet jött létre. Ha ez nem mérföldkő a magyar klasszika-filológia történetében, akkor nem tudom, mi lenne az! Mérföldkő egy úton, a magyar klasszika-filológiának legalábbis egy, az angol-amerikai tudományosság élvonalát (személyében, témáiban, módszereiben) szem előtt tartó részének útján, és ha ez helyes út, ahogy azt gondolom is, akkor a számban megfoghatkozott, de fiataljaiban megizmosodott magyar klasszika-filológia útján is.

A kötet egy, az ELTE Bölcsészettudományi Karán 2012 szeptemberében tartott konferencia előadásainak egy részét tartalmazza – van, amit-akit értek, miért maradt ki, van, amit-akit nem –, kiegészítve, bizonyára szerkesztői fölkérésre, néhány, itteni konferenciaelőzménnyel nem bíró tanulmánnyal (Hunter, Sedley, Geue).

Lássuk a konferencia és a kötet hátterét! Volt Magyarországon 1979-ben egy, a résztvevők számát tekintve is jelentős klasszika-filológiai-ókortudományi konferencia, a F.I.E.C. (Fédération International des Associations des Études Classiques) VII. kongresszusa, s ha volumenében szerepet is játszott, hogy – az akkori Magyarország Nyugatról és Keletről is megközelíthető lévén – a '70-es, '80-as években kis hazánk konferenciabirodalom volt, mégis a siker fontos mozzanatának számított az akkori hazai főszerzők nemzetközi tekintélye. Az a konferencia történelmi volt, így megismételhetetlen. Az 1957 óta működő Eirene-Komitee zur Förderung der klassischen Studien in den sozialistischen Ländern 18. kongresszusát 1988-ban szintén Budapesten rendezték meg (nem először a szocialista országok ókortudósainak eme fontos tudományos fóruma történetében). E tömeges rendezvények helyett a rendszervált(oz)ás után a magyar klasszika-filológia erejéből kisebb, szűkebb tematikájú, bár legalább olyan fontos és sűrűbben tartott konferenciákra futotta. Nem feledkezve meg a vidékiekről, ami most a budapesti klasszika-filológiai tanszékeket illeti, már csak reguláris voltuknál fogva is igen fontosak lettek a rendszerváltozás után megerősödött testvértanszéki kapcsolatok gerincét adó bécs–budapesti kollokviumok. De itt, a 2012-es őszi budapesti Horatius-kollokviummal minőségileg más történt. Itt egy mára középkorúvá érett nemzedék tudományos tájékozódása és az annak alapján folyó kapcsolatépítése ért be, amint azt a külföldi résztvevők valóban nemzetközi (német, angol, amerikai, olasz, brazil) összetétele mutatja. Meglett az eredménye a tudományos tájékozódást anyagszerűségében (könyvekkel, utazásokkal, meghívásokkal) lehetővé tevő pályázatoknak is. S mindebben benne van élő és holt tanáraink, elődeink munkája, a rendszerváltozás utáni turbulens évek lehetőségeivel való élés, benne van az is, hogy a 2000-es évek elején tanulmányaikat folytató hallgatóink, az erasmusosok, meg aztán Agócs Péter, Krupp József jó hírünket vitték Londonba, Cambridge-be, Heidelbergbe. Benne vannak a külföldi konferencia-részvételek, így aztán a kollokvium néhány külföldi résztvevője már korábban is arra kíváncsian jött el, hogy megnézzék: milyen is lehet manapság az egyetemi élet

a nyugati kultúra keleti határvidékén. S találtak egy izgalmas, semmivel össze nem téveszthető metropoliszt, abban általános nyugati mércével nézve ugyan kis létszámú, de energikus klasszikus tanszékeket, kevés, de a szemináriumokon jól szereplő diákok, s a tudományos programokon túl olyan, nem tolakodó, de nekik szokatlanul figyelmes vendégfogadással találkoztak, amely visszahozta őket, sőt újabb nagy neveket nyertek meg a budapesti látogatásokra. Most sem bánták meg: mind a konferencia, pontosabban a szó szerinti *kollokvium* színvonal és légköre, mind a mellékprogramok emlékezetesek maradnak. (Nem mindennapi emlék lehet az sem, hogy az esti dunai sétahajózás után megmaradt komoly mennyiségű bort a viharosan jókedvű nemzetközi társaság, hirtelen ötletről vezérelve, a fő szervező családjára rátörve, lakásukon nyakalta be.)

Az OTKA K 77426-os, az arra rendelt grémium által – meglepő módon – támogatott és kivételesen sikeres, egy kötetet és három folyóiratszámot¹ produkáló, pedig nem is kiemelkedő összegű pályázata azt mutatja, hogy korábban is és ezután is benne lenne és benne is van a potenciál ebben a kollégai körben, az ELTE BTK klasszika-filológiai tanszékeiben és a hozzájuk szorosan kapcsolódó kutatókban a nemzetközi projektmokban való egyenrangú részvételre is. A „lenne” arra vonatkozik, hogy a pályázati támogatásokat, különösen a nagy összegűeket nem feltétlenül az elvileg természetes forrásból, az ókortudományi zsűri által érdemesnek találtatva, hanem mások: irodalomtudományi, filozófiai, nyelvtudományi, interdiszciplináris, fiatal kutatói pályázati bizottságok révén nyertük. Sokszor betársulva más, szerencsésebb intézmények és kollégák mellé. Ennek természetesen nagyon komoly pozitív hozadéka is van. Még a kísértésőtől is megóv, hogy más tudományos területeknek érdektelen témákba bezárkózva dolgozzunk. És igen pozitív a „kívülálló” valódi érdeklődésének főlajtőereje. Elég volt, ha körbenéztünk a magyar Horatius-tanulmánykötet és az angol folyóirat-szám Petőfi Irodalmi Múzeum-beli bemutatóján (2015. február 2-án).² Évek óta nem oldódó, bénító személyi, de egyben tudományos felfogásbeli ellentétekről nem ildomos most nyíltan szólni. Csak ennyit: egy pályázat forrásai könyveket, meghívási lehetősé-

geket, külföldi tanulmányutakat, konferencia-részvételeket, egy szűkebb-tágabb kollégai kör egy-egy témán való, évekig tartó együttgondolkodását teszi lehetővé – ettől foszt meg egy reménybeli nyertes pályázat elmaradása.

De most már a kötetről! Bevezetésül pár mondatot: „Horatius *Ars poeticája* a legjelentősebb latin nyelvű irodalomelméleti szöveg. (...) Ne közeledjünk azonban hamis elvárásokkal a műhöz. Csalódást okozhat, hogy a téma, melynek kapcsán bemutatja az elméleteket, távol áll Horatiustól: nevezetesen a dráma, kivált a szatírájáték. Ennek oka talán abban rejlik, hogy az antik poétika hagyományos illusztrációs témája a lírával szemben a dráma; a szatírának pedig nincs is görög elmélete. (...) A második csalódás, mely téves elváráson alapul: a költő nem normatív poétikát ír, ha néha félreértették is ebben az értelemben. Horatius hű marad önmagához: tanítását urbánus módon a *sermo* laza formájába öltözteti és eltávolítja belőle azt, ami dogmatikus. A harmadik csalódás az olvasó számára, aki szívesen les bele nagy emberek válla fölött az alkotás folyamatába: szinte semmit nem hallunk az inspirációról (a bolond zsenit egyenesen nevetségessé teszi), annál többet az önkritikáról (*ars* 38–40; 385–390), tanulási készségről és kemény munkáról.”

Ha a terminológiát illetően van is különbség, de részben mintha a magyar szerkesztő kötetbevezető tudománytörténeti összefoglalásának³ gondolatait, egyben a kötet szemléleti háttérének néhány legfontosabb pontját idéztem volna. Csak éppen von Albrechtől.⁴ És ez azt jelenti, hogy nem kis részben már a heidelbergi – a 20. századi (ilyen-olyan előjellel ellátott) konzervatív római irodalomtörténet-írás utolsó, összefoglaló alakjának tartott – tudós is ugyanazokra a fontos felismerésekre támaszkodik, amelyek aztán ebben a mostani kötetben még radikálisabban vannak kifejtve, vagy éppen árnyaltabb kifejtést kaptak. Éppen azért, mert nem apró téglák porolgatása, ide-oda pakolása, vélemények átrendeztetése és szokásos tanulmánygyártó trükkök halmaza a kötet, hanem valóban gondolatébresztő, továbbgondolkodásra serkentő szöveg, a pusztán tartalom-összefoglalás és formális dicséretések helyett *csak* a nekem revelációként ható, kiegészítésre vagy éppen vitára ingerlő

gondolatokra reflektálok, igazságtalanul azokkal szemben, akiknek szép kerek írását egyszerűen helyeslően elraktározta magamban. Különösen azután válogathatok és hangsúlyozhatok, hogy az angol előadások-tanulmányok egy része időközben meg is jelent a *Helikon*-különszámban (s egy párhuzamosan a *Horatius arcai* kötetben).⁵

Mint Ferenczi Attila bevezető problémátörténeti áttekintése is mutatja, a fő gondot évszázadok óta az okozza az *Ars poeticának*, avagy a *Pisókhöz írt levélnek* nevezett művel, hogy az európai kultúra középkori, kora újkori vagy akár újkori folyamatában fel-felbukkanó reneszánszok, klasszicizáló irodalmi, nyelvi, esztétikai-irodalomelméleti áramlatok alig helyrehozható kisiklást okoztak e mű értésében. Elfogadva, természetesen, hogy egy mű recepciójához minden, még a nyilvánvaló félreértések is hozzátartoznak – van vagy nincs intenciója a szerzőnek, mindegy –, mégis, legyünk bármilyen megértőek, a félreértést helyre kell billenteni. A jelzett félreértés az az elvárás, hogy ennek a műnek normatívnak kell lennie, mégpedig nem csak úgy, hogy saját korára preskriptívnek szánta a szerző, hanem hogy ennek kell lennie a „sötét” kor után a klasszikus előírások „fényére” jutó kései korban is. És ehhez a megfelelő teljességet, és mindehhez megfelelő szerkezetet kell fölmutatnia, hogy minden részletet logikusan, áttekinthetően mutasson be; s ha ez valahogy nem így van, akkor segíteni kell a szövegen. Cseréssel, átszerkesztéssel.

És ezt a félresikeredett felfogást 2014-ben még mindig nem mint tudománytörténeti csodabogarat, hanem ma is negatívan ható előítéletet kell figyelembe venni? Úgy tűnik.

A szerkesztők könnyűvé teszik a kötetben való eligazodást. Az *Ars poetica* „kontextusát és párhuzamait” (14. o.) megmutató, nyilván szándékosan a kötet élére helyezett (a konferencia programjában nem szerepelt) Hunter-tanulmányt (*Horace's other Ars poetica: Epistles 1.2 and Ancient Homeric Criticism*, 19–41) kiemelik, mintegy önálló, bevezető egy ségnek tekintik, és ebben nagyon igazuk van. Richard Hunter (Trinity College, Cambridge) az *Epist.* I. 2-t, az ún. Lollius-levelet, amelyet természetesen már

a korábbi kutatás is az *Ars* párhuzamának tekint, az erre a kötetre jellemző sarkítással, poentírozással Horatius „másik *Ars poeticájának*” tekinti. Ez az igazi irodalmi levél, írja Ferenczi, „valóban az *Ars* párdarabja abban az értelemben, hogy ez utóbbi arról szól, hogy hogyan írjunk költészetet, az előbbi, hogy hogyan olvassuk azt” (14. o.). Nem kérdés: a Lollius-levél Homéros-olvasata etikai olvasat, amelynek az antik irodalomtudományban komoly előtörténete van (20., 22. o.). Igazat adva Hunternek, és gyönyörködve ezen olvasat kibontásában, hozzátéhetjük, s egyértelműen így gondolom: ez a levél részleges válasz arra az *Ars* értelmezésében régóta fogasnak számító kérdésre is, hogy hol van a többi irodalmi műfaj akár csak említése a műből, s miért a drámai műfajok túlsúlya, sőt kizárólagossága. (Persze: erősen hat az aristotelési *Poétika* mintája is!) Az eposszal, igaz, más nézőpontból, máshol számol el Horatius.

A kérdés azonban még radikálisabban vethető föl, véleményem szerint, mint Hunter tanulmányában történt. Az „irodalomról való rendszeres gondolkodás” értelmében *ars poeticája* van-e Horatiusnak, vagy inkább *ars poeticái* vannak, amelyekből, gondolatkísérletként, akár egy „ars poetica” is körvonalazható, igaz, nem egyszempontúan. Mert az *Epist.* II. 1., az Augustus-levél, melynek terjedelmes (110 sornyi: 103–213) része foglalkozik a drámai műfajok római kibontakozásával, illetve annak lehetőségeivel, párhuzama, sőt párja a Piso-levél drámával foglalkozó részének (153–332). A 246. sor Vergilius- és Varius- említése (így, egymás mellett, egy sorban) hangosan szólítja össze a Piso-levéllel ezt a részletet (55). A II. 2-es Florus-levél aztán a 99. és következő sorokban lírikusokat hoz, Alkaiost, Kallimachost, Mimmermost, de ennél is sokkal fontosabbak a 111–123. sorok. E nem is rövid szakasz a szóalkotás, általában a költői lexika gazdagítása, a stilsztika témakörében terjedelmileg is méltó párja az *Ars poeticának* (46–72). Ha ez nem lenne világos, a Cethegusok említése (II. 2, 117, ill. II. 3, 50) egyértelműen egybe-rántja a két szöveget. (Hogy melyik volt előbb, melyikre reflektál a későbbi, most érdektelen latolgatni.) S akkor még nem beszélünk a Maecenas-levél (I. 19), ha nem is terjedelmesen kifejtő, de semmitmondónak nem nevezhető, sőt kifejezet-

ten tartalmas Archilochos-, Sapphó- és Alkaios-reflexióiról (23–33). Egy horatiusi *ars poetica* (legyen az bármilyen is) megalkotásában ezek, de a Pindarossal való vetekedés lehetetlenségét fölvető *Carm.* IV. 2. vagy az *Exegi monumentum* (III. 30) is egy-egy mozzanattal mind összetartoznak. Természetesen ezeket összeszedve sem kerekednék ki egy teljes, „elvárásszerű” *ars poetica*, annyi azonban mindenképpen fontos, hogy ha az *Epist.* I. 2. a másik *Ars*, akkor a II. 1. a harmadik, és a II. 2. a negyedik, és valóban egymást kiegészítők is. Érdeemes őket szinoptikusan látni.

A következő egységbe a szerkesztők olyan tanulmányokat helyeztek, amelyek egy-két, az *Ars poetica*-ból kiválasztott részt elemeznek alaposan. De nem csak ez köti őket össze. Legfőbb gondjuk: a műfajiság meghatározási kísérlete, a didaxis mibenléte, a mű besorolhatósága a didaktikus poézis műfajába vagy radikális ellenállása ilyen kísérleteknek. Izgalmas, ahogy Philip Hardie – szintén a cambridge-i Trinity College kutatóprofesszora – éppen egy tanköltemény-hagyomány folyamatába, annak sajátos helyére állítja bele a művet (*The Ars poetica and the Poetics of Didactic*, 43–54),⁶ míg Hajdu Péter (*Horace's Ars poetica as Pure Poetry*, 85–96)⁷ elvitatja még az ál-tendenciát is: frappáns zárógondolata szerint: „Nem azt akarja a szöveg megtanítani, hogyan kell nagy költészetet létrehozni, hanem megmutatni, milyen nehéz is az.” Igen, a vers felszólító modalitása félrevezető. Mintha előíró lenne. De nem az: „Próbáld csak meg, így vagy úgy sem sikerül...” A kötet filológiai elméletileg legutadatosabb s egyik legnehezebb fölfejtendő gondolatmenetét a heidelbergi klasszika-filológia-professzor, Jürgen Paul Schwindt tanulmányában találjuk (*Ordo and Insanity. On the Pathogenesis of Horace's Ars poetica*, 55–70),⁸ aki a bevezető kilenc sort elemzi. Úgy választja le a szövegtestről, mint egy furcsa fejet. Túl könnyű lenne e sorokat a költői mű egysége követelményét (meglepő képpel) bevezető szövegnek tartani. Schwindt szerint az *Ars* kezdete a költői ítélet (ízlés-ítélkezés) pathogenezisének kalandos történetét adja. (Eszembe jut egy doktori óra, amelyen Szilágyi János György, már húsz-egynéhány éve is idősen, de nálunk, hallgatóknál fiatalosabban, alig támaszkodva egy tárlóra, „ége-

tett” minket, számon kérve, hogy ezt a prologót nem a római művészeti stílusváltások folyamatába illesztve akartuk megérteni. Kedvenc, többször ismételt szöveghelye és értelmezése volt ez.)

Ferenczi Attila (*Following the Rules. Three Metaphors in the Ars poetica*, 71–83),⁹ sajátosan visszatérve Scaliger frappáns véleményéhez, három metafora elemzésével mutatja be, hogy ezt a művet a római szatíra-hagyomány értelmezési kereteibe érdemes bevonni. Ezen nem csak a hangvételt, hanem a *satura lanx*, ’vegyestál’ etimológiát is értve. A mű egységesség-érzetének fontos tényezőjét kapjuk így; lényeges hozzáadéka e tanulmánynak, de voltaképpen az egész kötetnek is, hogy bár a mű ellenáll a homogeneitás képzetének, ez nem jelenti ugyanakkor a műegész megkérdőjelezését.

A beszélő tekintélyének aláásása, amely – a szatíra-jellegtől nem is függetlenül – a művet nagy felületen jellemzi, nem mindenütt érvényes. Nem érvényes, mint Ferenczi igen helyesen kiemeli-summázza, a stilisztikai-nyelvi vonatkozású, fontos részletre (*Ars* 45–72). Itt a normatív kijelentés akár magából a műből is bizonyíthatóan az, ami: saját gyakorlatból elvonatkoztatott, valóságos tanács. Lényegében Ferenczi az egyetlen, aki igazán foglalkozik¹⁰ ezzel a talán egyértelműsége miatt mások által nem igen érintett ponttal, s nagy érdeme, hogy rámutat: Horatius a nyelvi megalkotottság, a lexika tekintetében valóban tanítást ad, olyant, amelyet műveiben be is tart(ott). (Legyen szó korai vagy kései műről, egyre megy.) Az *Ars* elsősorban nem a szógyártást, hanem az új szókapcsolatok, mondjuk így: úgy jelentéskapcsolások létrehozását javasolja (47–48), de magáénak vindikálja a szóalkotás (ennek részeként a görög szavak meghonosítása) lehetőségét is. A Florus-levélben (II. 2) viszont – ez a „viszont” nem ellentét, hanem kiegészítés – az elkopott szavak kiiktatását (111–113) és a régi, alamerült, de közben kifényesedett szavak újra-használatát tanácsolja (115–118), bár itt is megengedve új szavak gyártását (119). Mindkét javasolt eljárásra nem egy példa van, és nem feltétlenül a változó ízlés tünete másik helyen a „másik” vélemény. Ami az utóbbit illeti: a régi latin újra-fölvétele, amely majd az ún. ezüstkor irodalmi nyelv-újításában lesz fontos, már Horatiusnál elkezdődik

(lásd a plautusi *adfleo* szót: II. 3, 101, ha Bentleynek igaza van). Ugyanakkor ezernyi nagyszerű példája van a költői nyelv megújításának, hogy a vers a meg-lévő szavak új kapcsolataival vagy jelentés-továbbfejlesztésével (pl. a *Carm.* I. 1, 1 *editus* szava vagy a III. 30, 1-ben az *exegi* ugyanúgy) „szóljon kiválóan”. És a szógyártás is gyakori technikája Horatiusnak. (Pl. a *cinctus*-t, amely először Horatiusnál dokumentált s valószínűleg általa alkotott szó, éppen ott, az 50. sorban használja, ahol a régiéről beszél.) Horatius – a kor emberének sok ponton bizonyára igen meglepően új – költői nyelvét nem túl életképesnek vagy túl horatiusinak tartott szóképzések, éppen ezért hapaxok (pl. *deproelior*, *Carm.* I. 9, 11) vagy később alig használt, valószínűleg horatiusi újítások (pl. *emisor*, *Carm.* I. 5, 8) is tarkázzák.

Érdeemes lenne újragondolni e szempontból a Horatius-*oeuvre* nyelvi megalkotottsága rétegeit, ahogy a metrikára vonatkozó nagy kijelentését is. Mert hát gondolkodhatunk Horatius szavain sokféleképpen, de mégsem lehet csak üres szólam, hogy nem azt mondja magáról: az Augustus-kor „feelingjét” én fejeztem ki a legjobban, hanem azt, hogy én szelídítettem/aláztam latinná a görög verset (*Carm.* III. 30, 13–14). Ezt komolyan lehet és végre komolyan kellene is venni.

A cambridge-i Christ's College professzora, David Sedley tanulmányában – *Horace's Socraticae chartae* (*Ars poetica* 295–322) (97–120) – az *Ars* 309–322. sorait elemzi a drámai szerepek és az erkölcsi szerepek összefüggéséről görög filozófiatörténeti nézőpontból.

A kötet két tanulmánya foglalkozik a mű társadalmi-történeti kontextusával. A Chicagói Egyetem professzora, Michèle Lowrie (*Politics by Other Means in Horace's Ars poetica*, 121–142)¹¹ kiindulópontja az, hogy a vers egyes elemei „laza hálózatba fonódva egymással, határozott politikai érdeklődésről árulkodnak, illetve az irodalom helyét értelmezik az átalakuló politikai közéletben”,¹² és pedig elszórt politikai és jogi terminusok, a közéletben szereplő család mint címzett, a színház mint a közélet terepe és a politikai elmélkedés kontextusa, s benne a színházi közönség, a *populus* mint politikai egység. Lowrie nem hajtja túl elemzéseit, nagyon is meggyőző, hogy „Horatius következetesen olyan

kívülállóként pozicionálja magát, aki az alapvonalon éppen csak túlról figyeli a politikát. [...] De szépen lassan azért kialakít egy új közéleti hangot is, amelynek értelmében aztán egyre inkább bízni is kezd. (...) Így hát Horatius törekvései párhuzamban állnak az *Ars* címzettjeinek törekvéseivel. Horatius és a Pisók egyaránt úgy tekintettek az irodalomra, mint új útra a közösségi megszólaláshoz.¹³ Az oxfordi Trinity College-ből Tom Geue (*Editing the Opposition: Horace's Ars Politica*, 143–172)¹⁴ írása már korántsem ennyire megnyerő. S rögtön hangsúlyozom, nem itt-ott már frivolba hajló, szellemes stílusa idegen tölem, ha a szokott tudományos irályhoz képest furcsa is ez a pamflet-stílus, amelyet a magyar fordításban nem hogy tompítana, hanem még élvezetesebbé is tesz, friss majdnem-szlenes fordulatokkal¹⁵ megtűzdelve, Rung Ádám parádés fordítása. Hanem a bizonyos rosszindulattól sem mentes túlhajtottság zavar. Hogy túlhajtott, nem csak én érzem. Kiváló szerkesztői ötlet, hogy a két szerző megismerhette egymás írását és reflektálnak is egymás meglátásaira. Lowrie, tanulmánya utolsó lábjegyzetében, helyre is teszi fiatalabb kollégáját: „Míg az én meglátásom szerint Horatius korábbi köztársaságpárti, aki a lemondás, a kompromisszum és az ügyes analízis segítségével igyekszik valahogy megtalálni az útjait az új helyzetben (végül sikeresen), Geue inkább hűséges Augustus-pártinak tartja. Ha igaza is van abban, hogy a költemény azt az üzenetet küldi a Pisóknak, hogy óvatosan bánjanak a köztársasági szabadságaik kifejezéseivel, ez az üzenet szerintem sokkal inkább együttérző figyelmeztetés, mint harsány fenyegetés.” És, hogy kibőkjem, ilyen-olyan eredményétől függetlenül ezzel az írással a bajom, hogy félek, máris újra túl virgonc a nyugat-európai irodalomértésben a 20. századi irodalomelméletek után az iro-

dalmat a történeti körülmények reflexéül elgondoló, lejárnak remélt eszme, s egyben az, hogy az irodalomtudomány a történettudomány szolgálóleánya, meg a naiv lélektan segédtudománya lesz ismét. Fölényes-szellemes stílus álcája alatt. És az is, hogy a megnyerően szórákkoztató stíluson túl nem is olyan termékeny: végül csak oda, arra az ófilológiai eredményre lyukad ki, amit manapság már nem annyira szoktunk értékelni, hogy mi a mű datálása, meg hogy ki a címzett. Elme- és stílusakrobatika – így akár még szerethetném is, de annyira komolyan nem veszem. Ezért, bár érdekes, szórákkoztató olvasmány, mégis kétlem, hogy ennek a vadul politikai olvasatnak egyedül kellett volna az *Ars poeticát* képviselnie a reprezentatívnak szánt magyar szöveggyűjteményben, amely „egy egységes szemléleti keretben az életmű pillanatnyilag fontosnak látszó összes aspektusával foglalkozik.” De, elismerem, aki elolvassa, kedvet kap ehhez a bonyolult és egyre bonyolultabbnak tűnő problémákat fölvető költői műhöz.

És már nagyon igazságtalanul röviden: a legjobb értelemben vett hatástörténet-kutatást képviseli négy tanulmány. Tamás Ábel (*Reading Ovid Reading Horace. The Empedoclean Drive in the Ars poetica*, 173–192) és Luigi Galasso (*The Ars poetica of Horace in Ovid's Exile Poetry*, 193–205) (Università di Pavia) az Ovidius–Horatius-kapcsolatot, Kozák Dániel (*Si forte reponis Achillem: Achilles in the Ars poetica, the Metamorphoses, and the Achilleid*, 207–221) az *Ars poetica*, a *Metamorphoses* és doktori értekezésének témája, Státius *Achilleise* Achilles-alakját vizsgálja; Bolonyai Gábor (*Ore rotundo. A Phrase Reborn in the Renaissance*, 223–246)¹⁶ pedig egy, az ún. „humanista reneszánszban” újra fölvetett horatiusi kifejezést elemez. Hogy mi a különbség a *Nachleben*-kutatás és

a korszerű recepciótörténet között, azt ezek a kerek, okos, igen jól körbejárt témák világosan megmutatják.

Érdekes itthonról Horatiuszal foglalkozni? Tudunk lényegeset hozzátenni a Horatius-arcokhoz? Vagy csak másolunk, vagy éppen festőinasként lábatlankodunk a híres alkotók körül? Hiszen már az is nagyszerű, hogy új gondolatok közege vagyunk – pár szép konferenciánpra! A főtebbiek: válasz a retorikus kérdésre.

S aztán: nem inkább másod-harmadvonalbeli szerzőkkel kellene foglalkoznunk, apró hozzászólásokkal piktorkodnunk a klasszika-filológia, e sok száz éves, nemzetközi tudomány szobáiban? Nem kérdéses a válasz. Kis országban csak nagy szerzőkkel érdemes foglalkozni.

Nagy országban is.

A kérdés a jövő, a mostani, a konferencia- és/vagy kötetbeli magyar fiatalok utáni jövő. A szerzői sokhangúság, sokértelműség mint lehetőség elfogadása nem kenyerre mostani egyetemi tanítványainknak. Nem igen veszik szívesen az elbizonytalanítást, az elsődleges jelentés aláadásának jeleire való rámutatást az antik alkotó-hérosok műveiben (sem). A rögzített jelentés nyűgétől való megszabadulás egy mozdíthatatlannak hitt kor vége felé és kissé utána – a rendszerváltás körüli időkről beszélek –, nekünk, az én nemzedékemnek és a közvetlen utánam jövőknek, meg közös tanítványainknak fölszabadító élmény volt. Az instabil jelentéstől való félelem egy zavaróan ingó korban talán természetes egy biztonságra vágyó nemzedékben. Nem tudom. Nem is tudom. Szeretném megérni a következő magyar Horatius-tanulmánykötetet. Egy új Horatius-arcot látunk-e benne?

Déri Balázs

Jegyzetek

- 1 Az *Ókor* X. évfolyama (2011) 1., tematikus (Horatius és Róma) számán, a *Helikon* többször hivatkozott különszámán és az itt ismertetett MD-számon túl: *Horatius arcai*. Szerk. Hajdu Péter. reciti, Budapest, 2014. 219 o.
- 2 A jelen recenzió apró stilisztikai igazításokkal lényegében a bemutatón elhangzott írással és szóbeli kiszólásaimmal

- azonos. Némi igazítás miatti késlekedése nehezen, mindenesetre csakis a durva időhiánnyal magyarázható. Remélem, azért még nem veszítette el aktualitását. Az idézeteket viszont saját, ott elhangzott fordításaim helyett, ahol vannak, a magyar változatokból veszem.
- 3 *Introduction. The New Horace and the Ars poetica*, 11–17.

- 4 Michael von Albrecht: *A római irodalom története* I. Ford. Tar Ibolya. Budapest, 2003, 540.
- 5 Tom Geue írása („Az ellenzék lektorálása: Horatius *Ars politicája*”, 175–204).
- 6 Magyarul a *Helikon*-számban: „Az *Ars poetica* és a didaxis poétikája” (ford. Bányai Tibor Márk) (340–351); egy idézet: „Az *Ars poetica* alkalmazkodik ehhez

- a didaktikus sablonhoz” (magyar ford. 348).
- 7 Magyarul a *Helikon*-számban: „Az *Ars poetica* mint tiszta költészet” (309–326).
- 8 Magyarul a *Helikon*-számban: „*Ordo* és örület. A horatiusi *Ars poetica* pathogeneziséhez” (németből ford. Krupp József) (352–366).
- 9 Magyarul a *Helikon*-számban: „A költő és a szabályok” (327–339).
- 10 MD 83. / *Helikon* 338. o.
- 11 Magyarul a *Helikon*-számban: „A költészet mint alternatív politika Horatius *Ars Poeticájában*” (ford. Rung Ádám) (367–390).
- 12 A magyar fordításban 367. o.
- 13 A magyar fordításban 385–386. o.
- 14 Magyarul a *Horatius arcai* című kötetben: „Az ellenzék lektorálása: Horatius *Ars politicája*” (ford. Rung Ádám) (175–204).
- 15 Nekem a legjobban az *önszobrászat* (self-fashioning) tetszett. És persze a nyitómondattól majdnem lenyeli az ember a fejét: „Az *Ars poetica* első sora rögtön egy lefejezéssel [*decapitation*] fejezi ki [*uncaps*] magát.”
- 16 Első felének átdolgozása magyarul a *Helikon*-számban: „*Ore rotundo* – egy horatiusi fordulat elő- és utótörténete” (399–420).